

um frumvarp til dansk-islenskra sambandslaga.

Frá minni hluta fullveldisnefnda.

Á fundi fullveldisnefnda Alþingis 3. þ. m. var frumv. til dansk-islenskra sambandslaga borið undir atkvæði óbreytt, og gat jeg eigi ljeð því atkvæði mitt.

Skal því hjer gerð nokkur grein fyrir, hvers vegna jeg get ekki ráðið til, að frumvarpið, þannig lagað, nái samþykki Alþingis, eftir því er tími hefir til unnist.

Vjer Íslendingar höfum haldið því fram, að Ísland væri að rjettum lögum, sakir aðstöðu og þjóðernis, fullvalda ríki, í einberu konungssambandi við Danmörk, og hefir sú skoðun fengið æ fleiri formælendur, bæði meðal erlendra fræðimanna og bestu manna sambandsþjóðar vorrar, Dana.

Slikur fullveldisrjettur landsins, afdráttarlaus og skilyrðislaus, hlýtur því að vera sá grundvöllur, er samningar eru byggðir á.

Að formi til má heita, að frv. fullnægi þessari kröfu, þar sem annars vegar er ætlast til, að vjer eftir aldarfjórðung eigum að vera einráðir þess að hafa eigi annað sameiginlegt með Dönum en konunginn einan, og hins vegar eru öll sammál þjóðanna til þess tíma þeim miðluð af fullveldi voru með friðindum þeim, hlunnindum og ítökum, er þar með fylgja.

En eins og fullvalda ríki getur afsalað öðru ríki fullveldi sinu yfirleitt, eins getur það afsalað því að sumu leyti eða fjötrað svo fullveldi sitt, að það sje í raun og veru eigi fullrátt gerða sinna.

Í frumvarpi því, er hjer um ræðir, eru slikir fjötrar á oss lagðir, því að ákvæði, sem þar eru, binda oss á höndum og fótum og hljóta að verða afarhættuleg sannarlegu fullveldi landsins, þjóðerni voru og efnalegu sjálfstæði, ákvæði, sem oss að öllu er þarflaust að samþykkja.

Fullnægjandi ástæður til að vikja frá beru konungssambandi og gera málefнасáttmála við Dani, þótt um sinn sje, verða að eiga rót í þörf vorri, hagsmunum og aðstöðu allri. Frekar er óverjandi að ganga. Af þessum sökum má til sanns vegar færa, að Danir fari um sinn að nokkru með *utanríksmál* vor, hafi á hendi *myntsláttu* og *æðsta dómsvald*, svo og gæslu landhelginnar.

Eru þetta alt málefni, sem þeir hafa haldið dauðahaldi í og þeim kostnaðarlaust eða kostnaðarlítið með að fara — myntsláttan bein tekjugrein, er fer vaxandi ár frá ári, og því sist þörf upp að bæta — nema landhelgisvörnin. Gegn henni, og meðan hún stendur, er því eigi ósennilegt, að kæmu þau hlönnindi, að Danir fengju einhverja ívilnun um fiskiveiðarjett í landhelgi.

Frekari ívilnanir af vorri hálfu eru því hreinar og beinar gjafir til Dana og þarflaust rjettindaafsal.

Slikar gjafir og rjettindaafsöl er að finna í 6. gr. frv.

Fyrsta málsgrein hennar hljóðar svo:

»Danskir ríkisborgarar njóta að öllu leyti sama rjettar á Íslandi sem íslenskir ríkisborgarar fæddir þar, og gagnkvæmt«.

Hjer er því nú að vísu slegið föstu, að til sje íslenskur ríkisborgararjettur.

Og ætlast er til, að íslensk völd veiti ríkisborgararjett útlendingum, öðrum en Dönum. Er þessi rjettur fagur í orði gagnvart öðrum ríkjum og því nokkur bót, miðað við uppkastið 1908.

En hagsmunabýðing hans er hverfandi eða jafnvel meira en hæpin, er þess er gætt, að Danir geta líka veitt ríkisborgararjett með lagagildi hjer á landi.

Hins vegar er dönskum borgurum, Dönum, Færeyingum og Grænlendingum, *án tillits til búsetu*, óskorað veittur sami rjettur til afnyttja á öllum gæðum þessa lands, ám og aflindum sem landsins eigin börnum, *án nokkurs fyrirvara eða afdráttar*, og svo ríkt er eftir þessu gengið — aló mót mælt af vorri hálfu — að *oss er skipað að nema úr gildi allar takmarkanir í sjerlöggjöf vorri, sem nú eru þessu til fyrirstöðu*, þar á meðal fyrst og fremst 5 ára heimilisfestu sem skilyrði fyrir kosningarrjetti aflendra manna, samkv. 10. gr. stj.sk.laga 19. júní 1915, og eru þar með sýnd forlög annara takmarkana í sjerlögum vorum.

Með þessu ákvæði eru Danir viðurkendir sambýlismenn vorir og sam-eignarmenn að landinu, er þeir sunnan úr Danmörku mega hagnýta sjer eflir vild og bestu getu um næstu 25 ár.

Nú eru Danir 33 sinnum mannfleiri en vjer og nær 100 sinnum auðugri, og liggur því í augum uppi, að þjóðerni voru, efnalegu og stjórnarfarslegu sjálfstæði getur verið sýnn háski búinn, ef þeir nú hleypta heimdraganum og hafa verulega atburði í frammi til að nýta sjer gæði þau, sem fram eru reidd.

En það þarf eigi að efa, því að landið er nú miklum mun girnilegra í þeirra augum en nokkuru sinni áður; þeim hefir stórum aukist fjármagn síðustu árin, og uppsagnarrjetturinn knýr þá fram, enda þegar hafin hreyfing í þá átt í Danmörku.

Er með þessu skorin stór sneið af umráðarjetti Íslendinga yfir eigin landi og vjer gerðir óráða þess, hverjir byggja þetta land.

En slikur umráðarjettur er og hefir jafnan verið talinn aðalundirstaða og kjarni alls þjóðfrelsis og ómissandi trygging þjóðernisins.

Engin dæmi eru heldur til þess, að neitt ríki hafi berað svo land sitt gagnvart öðru ríki.

Er því hjer lagt inn á nýja hættubraut og teflt í fulla tvisýnu þeim rjetti, sem talinn er fjöregg hverrar þjóðar, þvert ofan í staðreyndir allra annara ríkja.

Stingur þetta einkennilega í stúf við það, að á alríkisráðstefnu Breta nú í sumar lögðu nýlendur þeirra mesta áhersluna á, að hver nýlenda væri aleinráð um ríkisborgararjettinn. —

Í uppkastinu 1908 hljóðar samsvarandi málsgrein svo:

»Danir og Íslendingar á Íslandi og Íslendingar og Danir í Danmörku njóta fulls jafnrjettis«.

Hjer er búseta gerð að skilyrði fyrir jafnrjetti þegnanna, og var þó fulllangt gengið.

Í nýja uppkastinu er búsetuskilyrðið þurkað út, og mega því allir sjá, að það er í þessu undirstöðu- og höfuðatriði sýnu verra en gamla uppkastið.

Þar er einnig fiskiveiðarjettur Dana í landhelgi vorri takmarkaður við landhelgisgæslu þeirra, en nú er þeim fyrirvara slept.

Og enn hafa Danir áskilið sjer að freka ekki landhelgisgæsluna úr því, sem verið hefir.

Hlýtur það að auka gjöld landssjóðs að stórum mun, sennilega þegar að ófriði loknum, því að allar líkur eru til, að fiskiveiðar útlendinga hjer við land vaxi óðfluga frá því, sem var fyrir ófriðinn, og geri frekari strandgæslu óhjákvæmilega.

Einnig að þessu leyti er því nýja uppkastið verra en hið gamla.

Úr tjóni því, hættu og háska, sem oss er af öllu þessu húið, dregur það lítið eða jafnvel ekki, að vjer höfum sama rjett í Danmörku.

Sakir mannfæðar vorrar og fátæklar má Dönnum á sama standa, jafnvel fult eins líklegt, að þeir nemi nú þegar úr lögum sinum allar takmarkanir, er máli skifta, sem geta verið til afdráttar jafnrjetti voru þar, en slíkt jafnrjetti er þjóð vorri enginn fengur, nema siður sje.

Og frekari skilyrði fyrir rjettindanautn en Danir setja hjá sjer er oss bannað að setja þeim hjer á landi samkvæmt skýlausum fyrirvara þeirra við 6. gr.

En 6. gr. lætur ekki hjer við lenda. 4. málsgr. hennar hljóðar svo:

»Dönsk skip njóta á Íslandi sömu rjettinda sem íslensk skip, og gagnkvæmt«.

Hjer er beint rjettindaafsal til Dana frá því, sem nú er.

Sakir legu landsins, fiskimiða vorra og skipafæðar sækja margfalt fleiri dönsk skip hingað en hjeðan til Danmerkur.

Danir hafa því langsamlega mestan haginn af þessu jafnrjettisákvæði, sem því í raun og veru er frámunalegt misrjetti.

Hjer er því bætt gráu á svart ofan.

Enginn urmull af þessu ákvæði sjest í uppkastinu 1908, og ætti það eitt að geta fært mönnum heim sanninn um, hve ótækt það er.

Af öllu þessu jafnrjetti hins danska ríkis leiðir, að önnur ríki munu sennilega krefjast að fá eigi verri rjett hjer á landi. Eftir því, sem viðskifti vor við útlönd aukast, gæti því jafnrjettið danska orðið oss afarþungbært, sjerstaklega að því er snertir tolla og skipagjöld.

Enn er þess að gæta, að jafnrjetti án húsetuskilyrðis leiðir til danskrar leppmensku, eins og þegar hefir á bólað.

Af þessum sökum tel jeg óverjandi að samþykkja 6. gr., eins og hún er nú orðuð, og legg til, að henni verði breytt til batnaðar.

Í stað 60000 kr. árstíllags þess, er Danir hafa greitt oss, ákvað uppkastið 1908, að þeir skyldu greiða oss 1½ miljón kr. í eitt skifti fyrir öll.

Nýja uppkastið afsalar oss þessari fjárhæð, gegn því, að Danir greiði háskóla Íslands 1 miljón kr. Er þetta auðsær óhagur fyrir oss frá því, sem áður var.

Þennan halla bætir eigi að neinu sú miljón króna, sem veitt er háskóla Dana til að efla andlegt samband milli landanna, því að það er hvorttveggja, að Garðstyrkurinn við Kaupmannahafnarháskóla var þegar orðinn meira virði og að hinn nýi styrkur verður að skoðast fult eins í þágu Dana og vor.

Að þessu leyti er því nýja uppkastið verra en hið gamla.

Lögjöfnunarnefnd 16. gr. er bein afleiðing samborgararjettarins í 6. gr., eins og hún er nú orðuð, enda beint tekið fram, að nefndin eigi fyrst og fremst að hafa til meðferðar löggjöf um sjermál ríkjanna og sjá um, að hagsmunum hvorugs sje hallað.

Tel jeg nefnd þessa, sem töluverður kostnaður hlýtur að verða að, oss næsta óþarfa, og legg því til, að grein þessi falli niður.

Til þess að samningnum verði sagt upp áskilur 18. gr., að $\frac{3}{4}$ atkvæðisbærra manna hafi tekið þátt í atkvæðagreiðslu um sambandsslit og að $\frac{3}{4}$ greiddra atkvæða greiði þeim jáyrði. Þessi uppsagnarskilyrði eru svo rík, að heita má, að samningurinn sje óuppsegjanlegur.

Það nægir sem sje, að $\frac{1}{4}$ kjósenda hafi ekki greitt atkvæði.

Þar sem auðir seðlar teljast ekki greitt atkvæði og mótstöðumenn sambandsslita munu róa að því að aftra mönnum frá að taka þátt í atkvæðagreiðslunni, en jafnrjetti þegnanna samkvæmt 6. gr. eykur þann flokk talsvert með hverju árinu, eftir því sem Danir verða áhenda friðinda landsins og þeim fjölgar hjer á landi, má hverjum manni vera ljóst, að gremjan út af sambúðinni við Dani hlýtur að vera orðin harðmögnuð, ef sambandsslit eiga að verða ofan á. En það þýðir það, að landið hefir goldið afskaplegt afhroð af sambúðinni áður en svo langt rekur.

Gegn þessu tjáir ekki að vitna til þess, að tala atkvæða við alþingiskosningar hafi áður orðið $\frac{3}{4}$ allra kjósenda.

Þetta skeði áður en tala kjósenda var rýmkuð um helming með stjórnarskrárbreytingunni 1915, og má því enga ályktun af þeim kosningum draga.

Auk þess er athugandi, að við kjördæmakosningar ýta undir kjósendur eigin hvatir þingmannaefna og valdagræðgi flokkanna. Með öðrum orðum, allir þeir, sem nokkurn kosningaáhuga hafa, keppast við að reka kjósendur að kjörborðinu.

En megi ráða nokkuð af atkvæðagreiðslum síðari ára um, hvernig atkvæðagreiðsla um sambandsslit verði sótt, væri sönnu næst að vitna til landskosninganna 1916 eða til atkvæðagreiðslu um þegnskylduvinnu eða atkvæðagreiðslu um aðflutningsbannið í Norður-Ísafjarðarsýslu 1908, þar sem engin kosning fór fram samtímis.

Landskosninguna 1916 sóttu 24,3% allra kjósenda, en kjördæmakosninguna sama ár sóttu rúmlega 56%.

Samkvæmt uppkastinu 1908 gat einfaldur meiri hluti þings slitið sambandinu um sameiginlegu málin. Munar hjer miklu.

Að minni hyggju lýsir það pólitískri skammsýni og vanhyggindum að hafa uppsagnarskilyrðin mjög þröng. Því lausari sem sambúðin er, því meiri hvöt hafa báðir aðilar til þýðrar og góðrar samvinnu á öllum sviðum, og því affarasælli hlyti hún að verða þeim, en því fastari sem böndin eru, því meiri líkur eru til, að yfirdrotnunarandinn haldist við á aðra hlið og tortrygnin á hina og verði þrándur í götu nýtra framfarafyrirtækja.

Í samninginn vantar ákvæði um, hve mikinn meiri hluta þurfi til að samþykkja samninginn, bæði hjá þingi og þjóð. Geng jeg út frá því, að hann verði samur og þarf til samningsslita og mun gera tillögu um það.

Í 20. gr. er gert ráð fyrir að samningurinn gangi í gildi 1. desember þ. á. Ákvæði þetta er með öllu óverjandi.

Alþjóð manna er sárókunnugt um málið. Má heita, að hún hafi að eins getað fengið einhverja nasasjón af annari hlið þess. En sjálfsagt er, að hún fái fult næði og nægan tíma til að athuga slíkt stórmál, er ráða mun örlögum hennar um marga mannsaldra. Verður því fremur að leggja áherslu á þetta, sem þjóðinni er meinað að kynna sjer gerðabók og gögn samninga-nefndanna.

Og þar sem samningurinn leiðir til stjórnarskrárbreytingar, gæti hann rekið sig illa á, ef andmælendur sambandsins yrðu í meiri hluta eftir nýjar kosningar.

Yfir höfuð er það misráðið og miður sæmilegt að hroða slíku máli af á skömmum tíma. —

Því er borið við, að hraða þurfi málinu sakir þess, að oss sje lífsnaðsyn að fá viðurkent hlutleysi vort sem allra bráðast.

Þótt nú eitthvað væri til í þessu, sem jeg leyfi mjer fyllilega að ve-fengja, gæti það eigi náð til annars en að gangskör væri að því gerð, að Danir lýstu hlutleysi voru fyrir vora hönd, og ætti það vissulega að vera auðsótt mál.

Og enginn vafi er á, að málstað vorum er best borgið með því að biða friðarumleitana í styrjaldarlok; býst þá við bestum kjörum, en sje alls enga hættu á biðinni.

Að lokum skal yfir því lýst, að samningur þessi hefði mátt verða mun betri í okkar garð, ef rjett og sæmilega hefði verið á málinu haldið af vorri hálfu, og að jeg get ekki greitt frnmvarpinu atkvæði, nema samþykta verði breytingartillögur þær, er jeg ber fram og hjer fylgja á eftir.

BREYTINGARTILLÖGUR.

1. Við 6. gr.

a. 1. málsg. hljóði svo :

Danskir rikisborgarar heimilistastir á Íslandi njóta að öllu leyti sama rjettar sem islenskir rikisborgarar fæddir þar, og gagnkvæmt.

b. 4. málsg. falli niður.

2. Við 16. gr.
Greinin falli niður. Greinatalan breytist samkvæmt því.
3. Við 18. gr. 2. málsg.
 - I stað »³/₄« á 2 stöðum komi:
 - ³/₅.
 - Til vara:
 - ²/₈.
4. Alstaðar í frv. þar sem orðin »Danmörk« og »Ísland« eru sett hliðstæð, svo og »danskir« og »íslenskir«, í öllum föllum, *sje Ísland og íslenskir nefnt á undan.*
5. Við 20. gr.
Greinin orðist svo:
Sambandslög þessi ganga í gildi 1. janúar 1920, eftir að þau hafa verið samþykkt á sama hátt og segir í 18. gr.
6. Fyrirsögn frv. orðist svo:
Frumvarp til sambandslaga Íslands og Danmerkur.

Alþingi, 6. sept. 1918.

Magnús Torfason.

Fylgiskjal I.

Ályktun

hinnar bresku ríkisráðsstefnu í Lundúnum (Imperial Conference). (Times weekly 2. ágúst 1918).

»Það heyrir tvímælaust undir valdsvið stjórnar hvers einstaks lands innan breska ríkisins að ákveða ein, hverjir sjeu íbúar í landinu með hömlum á innflutningi frá hinum löndunum. Breskum borgurum, sem búsettir eru innan einhvers lands í breska ríkinu, skal heimilt að koma til annara landa breska ríkisins í heimsókn sjer til skemtunar eða í verslunarerindum, svo og að setjast þar að til bráðabirgða í því skyni að leita sjer mentunar, en rjettur þessi nær ekki til heimsóknar eða bráðabirgðaáðseturs í því skyni að leita sjer atvinnu nje til að taka sjer fasta bólfestu«.

Fylgiskjal II.

Kaflí

úr bæklingnum »Ný-valtýskan og landsrjettindin«, Rvík 1902, eftir Einar Benediktsson (úr Frjettum 10. júlí 1918).

»Danir hafa að undanfögnu *viðurkent* í sjermaalöggjöf Íslendinga, að hjerlendir mennu *gætu* haft rjettindi hjer á landi fram yfir »ríkisborgarana«.

Alpt. 1918. A. (Sambandslagapíngið.)

Og þeir hafa einnig viðurkennt í löggiðfinni, að Íslendingar hefðu nokkurn rjett til »sjerstakra« lagaákvæða fyrir sig, án einskorðunar við dansk-an rjett.

Í þeim brotum og molum af *þjóðlegri* löggiðf Alþingis, er komið hafa fram að undanfögnu, sjest ofurvel, að það eru einmitt *sjerrjettindi Íslendinga fram yfir aðra »ríkisborgara« á sjermaalasvæðinu*, sem öll hin siðari pólitíska þræta milli Dana og Íslendinga snýst um í raun og veru, þegar hismið er skilið frá kjarnanum. — —

Og menn verða að leggja vel niður fyrir sjer, hve feiknamikill munur er á þessu »*formlega jafnrjetti*« þegnanna og »*sönnu jafnrjetti*« þeirra.

Það er t. a. m. ekki sannarlegt jafnrjetti Íslendinga og Dana, að hjerlendum mönnum er heimilað að reka fiskiveiðar við Jótlandsskaga . . . gegn því, að Danir, *sem ekki eru búsettir hjer*, megi reka fiskiveiðar hjer við land. — Og enn harðara er það þó, að Færeyingar, Grænendingar . . . skuli geta komið hjer og staðið í öllu jafnfætis hjerlendum mönnum að rjettindum yfir sjó og landi.

Sannarlegt jafnrjetti Íslendinga og Dana væri það, ef hjerlendir menn hefðu þeim mun meiri hlunnindi að lögum á Íslandi, sem Danir standa betur að vigi í raun og veru í samkepninni við Íslendinga hjer í landi.

Danir eru auðug þjóð, en Íslendingar bláfátækir. Það er því ekki sannarlegt jafnrjetti að láta *danskt auðmagn* leika sjer hjer eftir vild (án skilyrðis um búsetu fjáreiganda eða fjárstjórnanda hjer í landi) — og bjóða svo Íslendingum hjer í móti »að koma með auðmagn sitt til Danmerkur«.

Það er sannarlegur þegna-ójöfnuður að leggja *jáment, viðáttumikið, óræktað, fiskauðugt fossaland*, eins og Ísland, í formlegt og skilyrðislaust þegna-samband við *fjölbýlt, þröngsetið, alræktað, fiskisnault og fossalaust* land eins og Danmörk.

Jeg nefni hjer að eins það, sem verður þreifað á.

En Íslendingar með íslenskan anda og nokkra taug af íslensku þjóð-erni munu einnig sjá, hvað *tunga* vor og *þjóðareinkenni* mundu græða á þessu. . .

Jeg býst varla við, að nokkur maður þori að neita því, að með þessu verða Íslendingar gerðir að »þegnum þegnanna«.

Lagalegt jafnrjetti »í orði« getur orðið hinn mesti ójöfnuður »á borði«.

Það stoðar ekki, þó menn visi hjer til þess, að Íslendingar geti fengið »embætti í Danmörku«. — Það sýnir einungis það *eitt*, að Danir ættu einnig að geta fengið embætti hjer, og enginn hefir neitt á móti því! — —

En ofan á alt það, sem að framan er sagt um hinn *svokallaða* þegna-jöfnuð og *sannkallaða* þegnaójöfnuð, má bæta einu við, sem hefði vist þótt nægja í gamla daga — og nægði á dögum Jóns Sigurðssonar, það er, að Íslendingar hafa aldrei *sjálfir* beðið um slíkan »þegnajöfnuð« við Dani — þangað til nú, að »fulltrúarnir« sýnast ætla að fá þjóðina til þess að biðja um hann.

Skyldi þeim takast það?»